

jubileá

Životopisný náčrt k 200. výročiu narodenia Ľudovíta Štúra (1815 – 1856)

Peter Podolan

V jubilejnom roku sa viacerí autori vracali k Ľudovítovi Štúrovi, aby sa pokúsili abstrahovať esenciu jeho prínosu, diela i osobnosti. Jednu z charakteristík podal vo svojom lexikóne *Štúr bedeker* (2015) Daniel Hevier: „*Ľudovít Štúr bol inšpiratívny, zaujímavý, podnecujúci, provokujúci človek. A génius. Možno bol v jednotlivých zložkách svojej osobnosti štandardný či priemerný, ale v súčine svojich schopností bol mimoriadnou osobnosťou. Stretávali sa v ňom protikladné črty, ktoré by u slabšej povahy spôsobili rozvrat – sklom k rojčeniu s racionálnym pragmatizmom, citový pátos s takmer mnišskou askézou, zúfalstvo a skepticizmus s vierou a nadšením, ekonóm s básnikom, organizátor so samotárom... Štúr nepochybne vytvoril tento národ. Nebol na to sám a mal dostatok „materiálu“ – živého aj duchovného. Jeho zásluha je, že dokázal toľkých presvedčiť, aby prijali jeho víziu a spolupracovali s ním na úchvatnom pláne. Postaviť na nohy samostatný národ Európy.*“ Toľko ideová esencia, avšak jubilejný prehľad musí obsahovať i sumu suchej faktografie.

Štúrovi predkovia sa pohybovali najmä na rozhraní dvoch stolíc: trenčianskej a nitrianskej. Jeho dedo Pavol pochádzal z Trenčína, no ako súkenník sa pravdepodobne kvôli tamojšej silnej konkurencii presťahoval do Lubiny. Tu sa narodil Štúrov otec Samuel (*1789), ktorému sa vďaka možnostiam daným Tolerančným patentom a nasledujúcimi predpismi, ale i osobnými schopnosťami podarilo prekonať tradíciu remeselníckeho smerovania rodiny a stať sa vzdelancom. Študoval v Trenčíne a Modre, do Trenčína sa vrátil a pôsobil tu ako učiteľ a organista. U neho získal základné vzdelanie František Palacký, ktorý s rodinou nadviazal pretrvávajúce dobré vzťahy.

V roku 1810 sa Samuel oženil s Annou Michalcovou, dcérou trenčianskeho mäsiara. Manželom sa potom postupne narodilo šesť detí, z ktorých prežili Karol (*1811), Ľudovít (*1815), Samuel (*1818), Karolína (*1826) a Ján (*1827). V roku 1813 prijal povolanie na miest učiteľa do Uhrovca na panstve grófa Imricha Zayho. Získaním stabilného zamestnania pri podpore zemepána si výrazne polepšil. Vzniklo súčasne akési puto rodiny Zayovcov a Štúrovcov, pretože Zay podporoval Samuelovu rodinu i deti. Ciele však boli aj praktické – zabezpečiť schopných a vzdelaných ľudí pre správu panstva, jeho modernizáciu a úspešnosť hospodárstva. Dobré vzťahy našťbil kvôli promaďarskej politike uhorskej unifikácie

Imrichov syn Karol Zay. V dobe Ľudovítovho detstva bol život rodiny v Uhrovci v obkolesení vrchov podľa svedectiev súčasníkov idylický a šťastný.

Povolanie otca a tušené možnosti ovplyvnili životnú dráhu všetkých súrodencov. Ľudovít v línii vzdelania akoby nasledoval kroky svojho staršieho brata Karola, no v skutočnosti bol postup daný prirodzenou líniou uhorského školstva, rodinného zázemia i siete evanjelického spoločenstva. Išlo najprv „domáce“ vzdelanie u otca a potom aj pobyty na gymnáziu v Rábe (Győr) (1827 – 1829), lýceu v Prešporke (dnešnej Bratislave) (1829 – 1835), no i štúdiom na univerzite v Halle (1838 – 1840), hoci pôvodne to mal byť Berlín ako v Karolovom prípade. Nasledovanie možno vidieť aj v otázke záujmu o národnú problematiku. Karol patril medzi zakladateľov *Spoločnosti česko-slovanskej* – študentského spolku pri evanjelickom lýceu v Prešporke orientovaného na literárnu tvorbu a samovzdelávanie, Ľudovít úspešne uskutočnil jej reformu a doviedol jej činnosť k vrcholu. Počas štúdia ho už zásadne ovplyvnili ušľachtilé myšlienky slovanstva, prebudené básnickou skladbou Jána Kollára – *Slávy dcera*.

Finančné možnosti rodiny vyčerpané štúdiom staršieho brata Karola v Berlíne, takmer zastavili Ľudovítovu dráhu vzdelávania. Roku 1834 sa musel vrátiť do Uhrovca, kde získal dobre platené miesto úradníka na panstve Zayovcov. Hurbanovsky povedané: dozeral na práce na poli a v lese, chodil s puškou na pleci a *Slávy dcerou* v kapse. Mal zrejme dosť času na usporiadanie ideí a vízií. V istom zmysle získal miesto, ktoré mu bolo predurčené rodinou Zayovcov. Intermezzo ale netrvalo dlho, lebo Ľudovít bol odhodlaný vrátiť sa na lýceum do víru rozbehnutých aktivít. Pozvanie Sama Chalupku v jeseni roku 1834 toto rozhodnutie iba spečatilo.

Formálne síce navštevoval teologický kurz (1834 – 1835) no väčšinu energie po návrate venoval najmä angažovaniu sa v *Spoločnosti česko-slovanskej*. Postupne sa stal účtovníkom, zapisovateľom, zastupujúcim a riadnym tajomníkom a nakoniec získal najvyšší post podpredsedu spolku (predsedom bývali formálne profesori lýcea). Spolu s Alexandrom Boleslavínom Vrchovským inicioval jeho reorganizáciu, násobné zvýšenie počtu členov a rozvoj aktivít. Cielene nadviazal kontakty so staršími príslušníkmi slovenského národného hnutia a kontaktoval aj katolícku mládež a intelektuálov. Podieľal sa i na tvorbe a vydaní almanachu *Plody* (1836). Zo *Spoločnosti* sa stal centrálny a vzorový spolok, obdobné spolky potom vznikali aj na ďalších evanjelických lýceách i katolíckych školách a prinášali užitočnú kooperáciu. Štúr spolupracoval aj s profesorom Jurajom Palkovičom, hlavou Katedry reči a literatúry československej a začiatkom roku 1837 sa stal námestníkom katedry, čiže zástupcom (suplentom) profesora, čím na lýceu získal oficiálny post.

Na jar roku 1837 bola *Spoločnosť* zrušená kvôli plošnému zákazu študentských spolkov, ktoré často radikalizovali. Mládež na čele so Štúrom bola nútená vytvoriť nové štruktúry. Jadro činnosti sa najprv prenieslo na Štúrove prednášky, uvažovalo sa o založení *Maticy slovenskej*, vznikol tajný spolok *Vzájomnosť* (1837 – 1840) a konečne *Slovanský ústav*, ktorý priamo prevzal agendu zaniknutej *Spoločnosti*. Schéma mala reprízu – *Ústav* sa stal vzorom a centrom pre podobné ústavy na iných lýceách. Po jeho ochromení a zániku v roku 1844 sa situácia zopakovala – časť agendy prebral už celoslovenský spolok *Tatrin* (1844), časť neskôr novovzniknutá štruktúra *Jednoty mládeže slovenskej* s centrom v Levoči (1847). Študenti a neskôr mladí muži postupne prechádzali od samoštúdia, literárnej tvorby a kritiky k agitácii a aktívnej činnosti, ktorá mala okrem umeleckej a vedeckej aj hospodárske a politické konotácie. Oslavovali významné osobnosti ako Jána Kollára či Jána Hollého, poriadali slávnostné výlety do prírody, z ktorých najznámejšou bola vychádzka na Devín v roku 1836. Neskôr sa angažovali v národných petíciách, bojovali proti alkoholizmu, podporovali slovenský ekonomický nacionalizmus, zakladali rôzne roľnícke spolky, nedeľné školy, divadelné krúžky a snažili sa zvrátiť vyznenie maďarizačných zákonov. Štúr zaviedol pomerne prísnu organizáciu, bol opatrný, stránil sa radikalizmu – ale rovnako presadzoval ideál mladého rodu neviazaného intelektuála, ktorý sa mal plne venovať národnej otázke. Jeho vzťah k ženám bol podľa tejto doktríny rezervovaný. Táto „generácia“ potom udržiavala slovenskú národnú myšlienku počas silného národnostného útlaku v 2. polovici 19. storočia.

V rokoch 1838 – 1840 absolvoval Štúr študijný pobyt na univerzite v nemeckom Halle. Išlo o naplnenie najvyššej méty vzdelania u slovenských evanjelikov. Oboznámil sa tu s tamojším liberálnejším prostredím, vstrebal filozofiu Georga Wilhelma Hegela a mal čas vytvoriť si plány na ďalšiu činnosť v Uhorsku. Na prešporskej katedre chcel vytvoriť skutočné národné centrum Slovákov a získať tu stále miesto profesora. Súčasne si uvedomoval potrebu slovenských politických novín. V neposlednom rade veril v interkonfesiálne porozumenie a zjednotenie Slovákov. Hneď po návrate začal tieto náčrty aktívne naplňovať.

Začiatok štyridsiatych rokov ale priniesol aj zmenenú situáciu. Vláda začala potierať ilegálne spolky, preto spolok *Vzájomnosť* ukončil svoju činnosť. V roku 1840 v istom zmysle došlo k dovŕšeniu maďarizácie v svetskej i cirkevnej administratíve, aktivizovali sa aj niektorí horlivci, ktorí presadzovali náčrty smerujúce až k úplnému zjednoteniu (asimilácii) obyvateľov Uhorska na báze maďarského etnika. Gróf Karol Zay sa súčasne projektom únie maďarských kalvínov so slovenskými evanjelikmi snažil o maďarizáciu dovtedy nezávislej evanjelickej cirkvi augsburského vyznania, ktorá v tej dobe predstavovala jedno z mála inštitucionálnych zázemí pre prácu s nacionálnymi požiadavkami Slovákov. Štúr a mladá

generácia sa plne zapojila do odporu voči nastolenej situácii. Podieľali sa na podaní Slovenského prestolného prosbopisu v roku 1842 i urgencie v roku 1844. V štyridsiatych rokoch sa štúrovská generácia v mnohom vyhranila a dovŕšila svoj vývoj.

Ukončením jednej etapy bolo cieľené odstránenie Štúra z bratislavskej katedry, za ktorým stál práve Zay. Štúrovi najprv zakázali vyučovať, čo s podporou profesora Palkoviča ignoroval, neskôr ho definitívne suspendovali. Prejednávania jeho odvolania sa uskutočnili počas zimných prázdnin, symbolicky na Štedrý deň a na Silvestra roku 1843. Takto sa mala eliminovať študentská podpora, no časť študentov predsa zostala a protestovala. Všetky argumenty však boli márne. Nič sa nezmenilo ani začiatkom roka 1844 a tak z lýcea demonštratívne odišlo 18 študentov (tradične sa hovorí o 22), 13 z nich na lýceum do Levoče. Hoci Štúr odchod z katedry začas ťažko niesol, uvoľnenie mu umožnilo lepšie sa zamerať na ďalšie projekty.

Takým bola aj otázka spisovného jazyka, kde si Štúr veľmi dobre uvedomoval zvláštnu situáciu slovenskej spoločnosti. Katolícka inteligencia podporovala svoju bernolákovskú slovenčinu. Evanjelici augsburského vyznania zasa tradične používali češtinu, v náboženských prácach najmä v archaickej forme tzv. bratského pravopisu – išlo vlastne o jazyk konzervovaný v *Kralickej biblii*, tzv. bibličtinu. Používala sa predsa aj modernizovaná verzia tzv. Jungmannovej reformy češtiny. V zmysle tradície česko-slovenskej jednoty pre Slovákov používanie češtiny podporovali aj Česi. O prekonanie tohto partikularizmu sa najvýraznejšie snažil okolo roku 1836 Ján Kollár. Ponúkol kompromisný koncept tzv. reálnej českoslovenčiny, mix češtiny a slovenčiny, kde mala byť česká gramatika doplnená slovenskými prvkami a hlavne slovnou zásobou. Logický pokus sa paradoxne nestrelol s pozitívnym prijatím. Odmietali ho katolícki mladobernolákovci i evanjelickí staromilci, pretože chceli pokračovať v používaní bernolákovčiny resp. češtiny, a aj Česi, ktorí nechceli prijať slovenské prvky v češtine. Kollárov pokus teda zlyhal. V tejto dobe s ním bol Štúr vo veľmi intenzívnom kontakte a dostával informácie z prvej ruky. Azda tu sa rodil Štúrov názor a problematika, pretože mladá generácia tiež spočiatku uvažovala o vytvorení českoslovenčiny. Ak sa však tento variant nepodarilo presadiť osobnosti ako Ján Kollár, Štúr si uvedomoval jeho nereálnosť.

Istým impulzom bolo v roku 1843 aj zakázanie ilyrizmu (konceptia jednoty južných Slovanov) vládou, lebo štúrovci vnímali podobnosť s konceptom československej jednoty, pričom úlohu zohrávalo vyčlenenie samostatného slovenského kmeňa. Toto smerovanie práve cez kategóriu vlastného jazyka (ktorý tvoril v tejto dobe najvýraznejší prvok definície národného spoločenstva) potom predznačilo zrod samostatného slovenského národa.

Prechodu na slovenskú líniu potom napomohla aj diskusia s mladou katolíckou inteligenciou. Zásadná bola porada v Bratislave 14. februára a potom stretnutie v Hlbokom 11. – 16. júla 1843, hoci prípravy zostávali zatiaľ v tajnosti. Štúrovými najvýznamnejšími spolupracovníkmi (hoci s vlastnými názormi) boli Jozef Miloslav Hurban a Jozef Miloslav Hodža. Štúrovskú slovenčinu používali v súkromnej spisbe a administratíve, čoskoro sa však dostala na verejnosť. Zásadný dosah malo vydanie 2. ročníka Hurbanovho almanachu *Nitra* (1844), ešte výraznejšie zasiahli *Slovenskje národňje noviny* (1845). Kodifikačné práce, ktoré vyšli s oneskorením, tvorili Štúrove spisy *Nárečja slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí* (1846) a *Nauka reči slovenskej* (1846). Proti štúrovskej slovenčine ostro vystúpil Ján Kollár a celá skupina evanjelických tradicionalistov, v náboženskej línii slovenských evanjelikov sa slovenčina nepresadila. Mnohé polemické zrážky potom oslabovali slovenské národné hnutie. Nakoniec sa po dohode katolíkov a evanjelikov na zasadaní spolku *Tatrin* v Čachticiach roku 1847 stala jednotiacou platformou a po úpravách v päťdesiatych rokoch 19. storočia základom dnešného slovenského spisovného jazyka.

Aj boj o povolenie slovenských politických novín sa ukázal ako beh na dlhú trať, keďže Štúr podal žiadosť ešte v roku 1841. Bol viacnásobne lustrovaný, musel podávať urgencie a nové žiadosti, pomáhali mu a podporovali ho okrem mladšej generácie aj mnohí zo starších členov slovenského národného hnutia. Ani toto spojené úsilie by však vecou nepohlo: rozhodujúcu úlohu nakoniec zohralo súperenie mocenských centier Pešti a Viedne, keď Viedeň napriek odporu Pešti Štúrovu žiadosť presadila. Po získaní licencie vyšlo prvé číslo novín s názvom *Slovenskje národňje novini* 1. augusta 1845. Vychádzali v štúrovskej slovenčine a zaoberali sa širokým spektrom tém slovenskej spoločnosti v Uhorsku. Prinášali správy, plány i Štúrov politický program. Ich súčasťou bola aj literárno-kultúrna príloha *Orol tatránsky*. Štúrov úspech viedol aj Hurbana k získaniu povolenia na časopis *Slovenské pohľady na vedi, umeňja a literatúru* (1846).

Pomyselným vrcholom Štúrovho postavenia sa stalo získanie mandátu poslanca uhorského snemu za mesto Zvolen v roku 1847. Umožnilo mu vystupovať na sneme, hoci 72 zástupcov slobodných kráľovských miest disponovalo iba jediným hlasom a išlo o tzv. imperatívny mandát – poslanec sa zodpovedal mestu a dostal pokyny na smerovanie vystúpení. Štúr na prelome rokov 1847/1848 vystúpil na sneme asi jedenásťkrát. Aj keď bránil hlavne záujmy slobodného kráľovského mesta Zvolen, do agendy dostal aj prvky vlastného politického programu a požiadavky Slovákov. Jeho hlavnou časťou bolo zviditeľnenie slovenskej problematiky v Uhorsku.

Nielen slovenské národné hnutie revolúcia meruôsmych rokov zastihla v mnohom nepripravené. Dynamický vývoj radikalizoval a urýchlil mnohé z riešení. Slováci privítali výsledky marcovej revolúcie vo Viedni i Pešti i pád starého režimu a snažili sa rovnako o vydobytie základných národných práv legálnou cestou a prehĺbenie riešenia sociálnych/hospodárskych problémov. Po sérii prednesenia národných požiadaviek na stoličnej úrovni (Liptovské žiadosti, Oravské žiadosti, Nitrianske žiadosti atď.) sa mali predniesť celoslovenské požiadavky. Odpoveďou uhorskej vlády na slovenský pohyb bolo vyhlásenie stanného práva. Pretože sa reťaz stoličných žiadostí takto prerušila, zavŕšením pohybu boli Žiadosti slovenského národa prednesené 11. mája 1848 v kúpeľoch Ondrašová (dnes časť Liptovského Mikuláša). Uhorská vláda zareagovala vydaním zatykačov na Štúra, Hurbana a Hodžu. Štúr a jeho spolupracovníci museli z Uhorska odísť.

Po poradách Slovanov vo Viedni ešte začiatkom apríla sa ďalej rokovalo v júni 1848 na Slovanskom zjazde v Prahe, kam sa uchýlil i Štúr s priateľmi. Na zjazde niekoľkokrát úspešne vystúpil a výsledkom bol ďalší z programov – Žiadosti Slovákov a Rusínov uhorských. Štúr sa udobril najmä s mladými českými radikálmi a získal širšiu podporu pre budúce kroky. Zjazd sa neočakávane a predčasne skončil kvôli vypuknutiu pražského povstania 12. – 18. júna 1848. Štúr a viacerí Slováci sa zúčastnili boja na barikádach, no po potlačení povstania boli nútení utiecť: Štúr hľadal podporu u Chorvátov a kniežaťa Michala III. Obrenovića v Záhrebe, Hurban oslovil aj Srbov a putoval až do Belehradu. Situácia si vynútila prípravu na ozbrojené vystúpenie v Uhorsku. Vo Viedni sa 16. septembra 1848 ustanovila Slovenská národná rada (SNR), ako najvyššia politická a vojenská reprezentácia Slovákov. Prebiehal nábor dobrovoľníkov na vojenskú výpravu do Uhorska, zbor sa vlakom presunul na Moravu a prekročil hranicu. Akcia bola koordinovaná s postupom chorvátskych jednotiek z juhu.

Dobrovoľnícky zbor sa následne 18. septembra usadil na Myjave, kde SNR vypovedala poslušnosť uhorskej vláde a de facto vyhlásila samostatnosť Slovenska. Po úspechoch i neúspechoch v bojoch, nakoniec SNR dostala manifest panovníka (ktorý dal uhorskej vláde mandát na nastolenie zákonného poriadku) a zbor sa asi 28. septembra vrátil na Moravu. Neúspech predznamenal najmä neistý postoj Viedne a jej snaha o dohodu s uhorskou vládou, keďže slovenskú stranu zásadne nepodporila (hoci sčasti výpravu podporila). O pár dní sa situácia radikálne zmenila – Viedeň definitívne rozhodla skrotiť Uhorsko vojenskou silou a začala aj konať – ak by dobrovoľníci vydržali ešte aspoň niekoľko dní vývoj mohol byť iný. Predčasné ukončenie septembrového povstania vytvorilo nezhody medzi vedúcimi predstaviteľmi slovenského národného hnutia, no Štúr ho v zmysle filozofie Hegela hodnotil

pozitívne: „*Naším povstaním dali sme mu, národu tak dlho bezdejinnému, dej a to je najväčšie mravné pôsobenie.*“ Vystúpenie dávalo nádej na ďalšie podobné aktivity Slovákov.

Po návrate do Viedne Štúr cestoval do Prahy a následne do Těšína. Ďalšie pôsobenie slovenských reprezentantov v ďalších dobrovoľníckych výpravách bolo obmedzené, pretože podliehali veleniu cisárskej armády. Konzervatívni velitelia často ich činnosť ohraničili iba možnosťou agitácie, náborom dobrovoľníkov, budovania slovenskej samosprávy a zavádzaním slovenského jazyka. Štúr takto v rámci tzv. zimnej výpravy na prelome rokov 1848/1849 pomerne rýchlo prešiel celým Slovenskom – z Těšína k Budatínu a Žiline (tento úsek dokonca dvakrát), cez Prievidzu a Turiec a Banskú Bystricu do Prešova a Košíc. Dobrovoľnícke oddiely slávil úspechy v rámci ofenzívy vojsk panovníka.

Ešte rýchlejšie zástupcovia Slovákov (teda i Štúr) vyrazili späť do Olomouca a Viedne cez Liptov, Oravu, Turiec a Kysuce, aby panovníkovi a rakúskej vláde odovzdali nový slovenský politický program – tzv. marcový prosbopis. Možnosti silne ovplyvnilo vydanie oktrojovanej ústavy v marci 1849, ale v hre stále zostávala možnosť vyčlenenia slovenského územia. Vyjednávala sa aj možnosť ďalšieho angažovania sa slovenského dobrovoľníckeho zboru, v júli roku 1849 slovenské vedenie agitovalo v podjavorinskom kraji, pričom Štúr sa dlhšie usadil na Myjave. Nasledovalo posledné vzopätie pri organizovaní petičného hnutia za osamostatnenie Slovenska v rámci monarchie a národné požiadavky. Finálne rozhodnutie rakúskej vlády pre Slovákov nebolo priaznivé, lebo ponúkla iba menšie ústupky a Slovensko zostalo naďalej súčasťou Uhorska. Napriek ďalším snahám sa toto uznesenie nepodarilo zvrátiť a výsledky revolúcie tak nepriniesli naplnenie ambícií Štúra a jeho skupiny – predstavovali doslova sklamanie.

Po rozpustení dobrovoľníckeho zboru žil Štúr po istú dobu v Brezovej (pod Bradlom) s Hurbanom. Od začiatku roku 1850 sa uchýlil k rodičom do Uhrovca. Odmietol ponuky na úradnícke miesta, pretože si chcel zachovať nezávislé postavenie. Plánoval totiž znovu obnoviť slovenské politické noviny (pod názvom *Slovan, Národňje Novini*), získať povolenie sa mu však nepodarilo. Reálne však uvažoval aj o poste profesora v Belehrade.

Plány narušila smrť jeho brata Karola na jar roku 1851, keď sa Ľudovít presťahoval do Modry, aby sa mohol starať o jeho rodinu. Zrejme tu však úlohu zohral aj fakt, že chcel v Modre vytvoriť slovenské centrum, v rodnom kraji totiž strácal zázemie: v tom istom roku zomrel v júli aj Štúrov otec. Opakoval by sa tak scenár Štúrovej vôle znovutvoriť inštitucionálne zázemie, čo sa mu niekoľkokrát opakovane podarilo. Predsa len sa ozývala únava (a čiastočne aj skepsa) a Štúr si na prelome leta a jesene oddýchol v kúpeľoch Korytnica. V októbri 1851 sa potom zúčastnil zásadnej porady o podobe slovenského

spisovného jazyka v Bratislave, ktorá nastavila jeho reformy. V roku 1853 zomrela aj Štúrova matka a v mladom veku i Adela Ostrolúcka, ktorá azda mala šancu zmeniť Štúrove postuláty o osamelej práci pre národ a úlohe rodiny.

V Modre Štúr nezaháľal, a hoci viaceré jeho malé projekty sa mu nepodarilo realizovať, neupadal na duchu. Vonkoncom tu nebol izolovaný – navštevoval úrady, svojich príbuzných, prijímal návštevy (hoci častejšie radšej potajomky). V roku 1854 sa zúčastnil odhalenia pomníka Jána Hollého na Dobrej Vode, v roku 1855 tajne navštívil srbské knieža M. Obrenovića v jeho kaštieli v Ivanke nad Dunajom. Aj keď základ jeho činnosti tvorilo spisovanie prác ako *Slovanstvo a svet budúcnosti* (1851, vyšlo až posmrtné), *O národných piesňach a povestiach plemien slovanských* (1852) i básnickej zbierky *Spevy a piesne* (1853), prispieval aj do *Slovenských pohľadov* a pre Michaila Fjodorovića Rajevského sa staral o mladého študenta Konstantina Kostića – Kostu.

Utúžený režim neoabsolutizmu, sklamanie po revolúcii, (čiastočne) izolované prostredie Modry, nepriazeň maďarizovanej mestskej rady v Modre, úmrtia blízkych – to všetko iste negatívne vplývalo na vedomie Štúra a prinášalo okamihy skepsy a beznádeje, avšak nešlo o neprekonateľné prekážky. Štúr iste nepočítal s tým, že by to bolo posledné obdobie jeho života – naopak mal mnohé reálne plány, ktoré by sa mu zaiste v uvoľnenej atmosfére 60-tych rokov podarilo dotiahnuť. Možno sa iba dohadovať, akým spôsobom by bola jeho činnosť akcelerovala beh slovenských dejín. Zabránila tomu nešťastná náhoda, keď sa na poľovačke 22. decembra 1855 pošmykol a postrelil. Napriek zaceleniu rany na povrchu, gangréne a krvácaniu nakoniec podľahol 12. januára 1856.

Už úvodný citát D. Heviera ukázal, že Štúrovu osobnosť a činnosť nie je ľahké hodnotiť – a už vôbec nie jednostranne. Ak by sme mali zhodnotiť význam rozmanitej činnosti Štúra, ako najdôležitejší bod vychádza jeho integračná činnosť. Jeho koncepcia národnej práce i spisovného jazyka prekonávala konfesijnú rozštiepenosť Slovákov, pre národné ciele dokázal získať mládež, a čo je dôležitejšie, i staršie, zaslúžilé osobnosti slovenského života a zjednotiť tak po prvý raz národné spoločenstvo. Aspoň sčasti sa mu podarilo do neho integrovať viaceré skupiny dobového stavovského delenia – okrem (budúcej) inteligencie to boli príslušníci buržoázie, šľachty i roľníctva. Štúrova činnosť mala okrem toho neopakovateľnú hodnotu práve v šírke záujmu, ktorý by sa nadsadene mohol nazvať polyhistorizmom, no ktorý sa okrem virtuálnej sféry slavistiky prejavoval aj cieleným etablovaním sa pri problémoch reálneho života slovenského národného spoločenstva. Nezostáva tak než použiť už stereotypnú frázu, že Ľudovít Štúr a jeho činnosť bude vždy inšpiratívnym základom vlastne pre akúkoľvek činnosť.